

УДК 37.013.77

DOI: 10.32342/2522-4115-2020-2-20-30

С.А. ПРАХОВА,

*кандидат психологічних наук, викладач кафедри
загальної та вікової психології*

Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг)

О.А., ДАЦЕНКО,

асистент кафедри

загальної та вікової психології

Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг)

К.А. СЕМЕНОВ,

кандидат медичних наук, доцент кафедри

стоматології факультету післядипломної освіти ДЗ «ДМА» МОЗУ

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ПРОСТОРІ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті розглядаються основні теоретичні та практичні аспекти, що стосуються розробки та застосування дистанційного навчання. Здійснено експлікацію термінологічного апарату, що пов'язаний з дистанційними отримання освіти. Визначено психологічні умови для ефективної організації процесу дистанційної освіти. Розглянуто концепцію загальної освіти в контексті викладацько-студентської взаємодії. Визначено та проаналізовано переваги дистанційного навчання порівняно з традиційною системою надання освітніх послуг. Висвітлено перелік найбільш відомих електронних платформ, які викладачі українських вищих навчальних закладів можуть використовувати для організації дистанційної роботи зі студентами різних профілів та спеціалізацій.

Визначено основні пріоритетні напрями спілкування у системі студент-викладач. Надано практичні рекомендації щодо підбору технологічного інструментарію для організації процесу дистанційного навчання на теренах сучасного українського освітнього простору. Окреслено перспективи подальших досліджень у сфері реалізації системи дистанційного навчання в рамках роботи сучасних закладів освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, освітня система, викладач-тьютор, освітня платформа, дистанційна освіта.

В статье рассматриваются основные теоретические и практические аспекты, которые касаются разработки и использования дистанционного обучения. Проведена экспликация терминологического аппарата, который связан дистанционным процессом получения образования. Определены психологические условия для эффективной организации процесса дистанционного образования. Рассмотрена концепция общего образования в контексте преподавательско-студенческого взаимодействия. Определены и проанализированы преимущества дистанционного обучения в сравнении с традиционной системой оказания образовательных услуг. Очерчен перечень наиболее известных образовательных платформ, которые преподаватели украинских высших учебных заведений могут использовать для организации дистанционной работы со студентами разных профилей и специализаций.

Определены основные приоритетные направления общения в системе студент-преподаватель. Предоставлены практические рекомендации по подбору технологического инструментария для организации процесса дистанционного обучения на территории современного украинского об-

разовательного пространства. Очерчены перспективы дальнейших исследований в сфере реализации системы дистанционного обучения в рамках работы современных учебных заведений.

Ключевые слова: дистанционное обучение, образовательная система, преподаватель-тьютор, образовательная платформа, дистанционное образование.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Трансформаційні процеси сучасного світу провокують життєву необхідність у систематичному інформаційному оновленні та якісному розвитку нових навичок, які потрібні для ефективної діяльності фахівців в контексті розробки глобального міжнародного освітнього середовища. Отримуючи освіту у вищому навчальному закладі студентам XXI ст. замало засвоїти набір готових знань та умінь. Такий підхід є архаїчним і на сьогоднішній день вже не відповідає вимогам до підготовки галузевого спеціаліста, які висуває соціум.

Важливим моментом у цьому аналізі є психологічний бік дистанційної освіти, адже зміна традиційних освітніх моделей є специфічним виходом із «зони комфорту», що потенційно може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Важливо оцінити психологічного розвантаження-навантаження на студента дистанційної освіти в умовах українського сьогодення.

Випускники українських вищів, які долучилися до Болонського процесу, повинні не просто «знати», а скоріше «володіти» відповідними фаховими компетентностями, які у подальшому визначають їх шлях як майбутніх галузевих спеціалістів. У зв'язку з цим відкритим залишається питання про те, як забезпечити такий рівень викладання навчальних курсів, щоб відповідати реаліям сучасних умов розвитку інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Порівняно з іншими видами навчання тема дистанційного варіанта здобування освіти на теренах України вивчається відносно нещодавно. Однак протягом останніх десятиліть проблематика дистанційного навчання набирає обертів поширеності серед українських ЗВО, а це, у свою чергу, провокує збільшення кількості наукових публікацій, присвячених вивченню різних аспектів застосування дистанційних механізмів у середовищі освітнього простору (В. Вишнівський, Г. Гайдур, М. Гніденко, Б. Деміда, О. Ільїн, В. Кухаренко, С. Семеріков, І. Теплицький, С. Шокалюк, Б. Шуневич та ін.)

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема дистанційного навчання має декілька граней свого вивчення. В умовах сучасності (карантин, самоізоляція) особливо гостро постають психологічні аспекти можливостей реалізації процесу дистанційного навчання. Цей бік питання на сьогоднішній день є маловивчений і потребує більш глибокого та змістовного аналізу.

Формулювання цілей статті. Враховуючи актуальність і значимість проблеми дистанційного навчання, вважаємо за доцільне проаналізувати зміст та особливості застосування дистанційного навчання у просторі сучасних освітніх систем на рівні закордонного та вітчизняного досвіду роботи вищих навчальних закладів і вивчити цей досвід з позиції психології.

З урахуванням пріоритетності освітніх змін у реаліях сьогодення важливого значення надано вивченню питання побудови концептуальної моделі «нової» освіти, що відповідала б сучасним потребам студентів та включала дистанційні технології навчання, які б через пряму викладацько-студентську взаємодію забезпечували реалізацію максимально відкритого процесу навчання у вищих навчальних закладах України.

Як основний метод дослідження було обрано ретроспективний аналіз підходів до оцінки ефективності та перспективності використання дистанційного навчання у практиці роботи сучасних закладів освіти на теренах України. Проведено експлікацію термінологічного апарату з проблеми дослідження через призму порівняльної оцінки підходів та тлумачень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні українські науковці дотримуються єдиної думки про те, що масове впровадження інформаційних технологій практично у всі сфери людської діяльності призводить до формування високоавтоматизованого інформаційного середовища, яке прямо пов'язане з процесом розвитку та модернізації системи освіти. Мова йде про своєрідну «освітню революцію» у процесі викладацької діяльності через мережу Інтернет. Сучасні освітяни формують принципово новий світ, який передба-

чає вільний доступ до знань та можливість долучитися до їх створення та розповсюдження. У такий спосіб створюється простір оновленої педагогічної системи, що поглиблює компетентності для самих здобувачів освіти і розширює простір можливостей для тих, хто ці знання проєктує [5].

Важливим фактором організації успішного процесу дистанційного навчання є створення сприятливих умов для безпечного, з точки зору фізіології та психології, використання комп'ютерних технологій. Перша і найважливіша умова – психологічна підтримка студента, яка передбачає процес створення максимально сприятливого психологічного клімату у процесі організації дистанційного навчання. Сюди ж входить процес надання студентам допомоги у формуванні власного індивідуального стилю, що буде спрямований на ефективне оволодіння знаннями в умовах віртуального освітнього простору [10].

На цьому шляху можливі труднощі, зокрема той факт, що немає безпосередньої можливості спостерігати за реакцією студента (з боку викладача) і реакцією викладача (з боку студента) на запропонований матеріал або готову відповідь. Це, у свою чергу, може викликати повне або часткове викривлення зворотного зв'язку (особливо якщо форма спілкування – не online) між студентом та викладачем.

У процесі психологічної підтримки студентів в умовах дистанційного навчання можна виділити декілька важливих умов: дослідження студентського середовища; вивчення індивідуально-характерологічних особливостей студентів; аналіз особистісних характеристик і рівня розвитку психічних властивостей; характерні особливості міжособистісних відносин у студентських групах та потоках тощо.

Важливе значення має факт створення процесу фасилітації потоків емоційної інформації, що має включати у себе специфічну підготовку викладачів, що мають бути готовими до роботи з великим потоком інформації та вміти надати її студентам у максимально зрозумілій і доступній формі [1].

Відкритий освітній простір передбачає наявність відкритого навчального процесу, який створює умови для навчання студентів із різними навичками та потребами, які коригуються відповідно до підлаштування навчальної програми [4]. Основними питаннями у цьому дистанційному процесі навчання є: 1) організація самостійної роботи студентів в системі дистанційного супроводу; 2) методичне забезпечення діяльності педагога-тьютора; 3) програмне і технічне забезпечення дистанційного процесу та ін. [2].

У наукових колах існує певний дисонанс у експлікації сутності поняття «дистанційне навчання». Одні вважають його формою освіти (разом із заочною та очною формами), де застосовуються прогресивні засоби навчання, що мають своїм підґрунтям телекомунікаційні та комп'ютерні технології. Інші визначають дистанційне навчання як своєрідний асинхронний процес взаємодії об'єктів та суб'єктів навчальної діяльності з урахуванням індивідуальності їх розташування у локальному просторі [2]. На цьому термінологічні розбіжності не завершуються і полеміка відносно сутності та змісту навчання за дистанційною формою залишається відкритою і сьогодні.

Сучасні дослідники вивчають питання доцільності застосування в освітній практиці масового відкритого дистанційного курсу, що на сьогоднішній день залишається малодослідженим методом навчання, який потребує використання принципово нових кластерів та навчальних сервісів. Основними проблемами у цьому процесі залишаються вибір і перевірка відкритого контенту, методи роботи зі студентами з формування відповідних навичок у роботі з відкритими курсами і можливості інтеграції відкритих дистанційних курсів у класичну систему навчання у вишах [4].

Безперечною перевагою дистанційного навчання є гнучкість у викладанні матеріалу курсів з максимальним ступенем урахування індивідуальних особливостей, здібностей та рівня підготовки студентів. Цей процес реалізується через систему альтернативних сайтів, які містять детальну і додаткову інформацію з тем, які потенційно викликають труднощі у класичній системі навчання. Ця система створює сприятливий простір для впровадження в життя прогресивних методологічних, педагогічних та психологічних розробок із поділом матеріалу на завершені частини (модулі), які передбачають процес вивчення у міру засвоєння [2].

Процеси дистанційного навчання призводять до глобалізації освітніх систем, що, у свою чергу, створює умови для успішного функціонування «нової» педагогіки, яка керуєть-

ся новими законами з урахуванням інформатизації світових процесів. Для прикладу, класична педагогічна система складається з декількох усталених і стабільних елементів – мета, завдання, зміст, певні навчальні ресурси, суб'єктів та об'єктів навчання; методів, технологій та засобів надання освітніх послуг. По суті, всі зазначені елементи мають у своїй основі підтримку ряду підсистем – фінансово-економічної, нормативно-правової, навчально-матеріальної та маркетингової. Ці підсистеми, у свою чергу, взаємопов'язані між собою і фактично самим своїм існуванням вже утворюють інформаційно-освітнє середовище. Однак, як показує практика, традиційна система освіти доволі часто блокує можливості, якими володіє через ряд суб'єктивних факторів, що нівелюються саме через ефективне використання системи дистанційного навчання [5].

У глобальному процесі «гаджетизації» світу актуальним стає питання перенесення вектора розвитку дистанційного навчання з персональних комп'ютерів на смартфони та персональні комунікатори, які є невід'ємною частиною життя молодшої людини XXI ст. Дані пристрої є потужними за своїми технічними можливостями і створюють підґрунтя для реалізації «мобільного освітнього офісу», який спрощує процес отримання інформації через засоби нового програмного забезпечення та прогресивних засобів доручення до потрібного інформаційного контенту [7].

При виборі технічних засобів для забезпечення дистанційного навчання надважливим питанням є вибір платформи його організації. По суті, такою платформою вважається програмне забезпечення, що використовується для супроводу дистанційного процесу надання освітніх послуг. Сюди входять ті засоби, якими користуються всі учасники дистанційного освітнього процесу – викладачі окремих дисциплін, студенти, і адміністрацію вищого навчального закладу, що займається організацією дистанційного навчання [2, с. 27].

Лідером серед таких платформ по праву вважається американська компанія «Blackboard», яка займається розробкою світового програмного супроводу процесу надання освітніх послуг. Значною популярністю користуються також дистанційні платформи «Промей», «ATutor», «Dokeos» і «Moodle».

Більшість вищих навчальних закладів України організує систему дистанційного навчання саме через платформу Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище), яка доволі добре зарекомендувала себе на вітчизняних освітніх теренах. Основними перевагами платформи Moodle є її відкритість, яка передбачає організацію системи управління навчанням у режимі «Open Source». У просторі цієї платформи максимально реалізується процес взаємодії між студентом та викладачем через систему розширеної функціональної роботи.

В останні десятиліття тенденція розробки програмного забезпечення для дистанційної системи освіти перейшла і на вітчизняні терени. Більше десяти вищих навчальних закладів України розробляють і застосовують у практиці діяльності власне програмне забезпечення (Львівський національний університет імені Івана Франка, Харківська державна академія технологій й організації харчування, Херсонський державний технічний університет та ін.) [9, с. 232].

Дистанційна освіта має ряд характерних особливостей, які роблять її особливо перспективною в реаліях існування сучасного українського суспільства. Сюди можна віднести: адаптивність та гнучкість до потреб та можливостей студентів; модульність побудови навчальних програм; специфічну роль викладача-тьютора; індивідуально спрямовані форми контролю знань студентів; використання комунікативних та високотехнологічних способів викладацько-студентської взаємодії; використання спеціалізованих програм та технічних засобів навчання тощо [8].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Дистанційна форма навчання є пріоритетною системою роботи зі студентами, адже традиційна система надання освітніх послуг часто відстає від реальних запитів та потреб сучасних студентів, які ставлять високу планку перед вищим навчальним закладам, де вони навчаються. Дистанційне навчання створює простір для ефективної викладацько-студентської взаємодії, що дає можливість для розвитку та ефективного орієнтування у змінах, що пов'язані зі світовими тенденціями. Однак без врахування психологічного контексту системи дистанційного навчання його ефективність буде значно падати. Важливо створити серію психологіч-

них умов, які зможуть зробити процес надання та отримання дистанційних освітніх послуг продуктивним з точки зору можливостей студентсько-викладацької взаємодії. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці моделі ефективного функціонування системи дистанційного навчання на теренах України із застосуванням вітчизняного технологічного контенту та платформ.

Список використаної літератури

1. Верітова О.С. Забезпечення фасилітації потоків емоційної інформації у педагогічній діяльності викладачів вищої школи. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогічні науки*. 2019. № 1 (17). С. 98–103.
2. Вишнівський В.В., Гніденко М.П., Гайдур Г.І., Ільїн О.О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів. Київ: ДУТ, 2014. 140 с.
3. Демида Б. Системи дистанційного навчання: огляд, аналіз, вибір. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Комп'ютерні науки та інформаційні технології*. 2011. № 694. С. 98–107.
4. Кухаренко В.Н. Навчальний процес у масовому відкритому дистанційному курсі. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2012. № 1. С. 40–50.
5. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання. Андреев К. та ін.; за ред. О.О. Андреева, В.М. Кухаренка. Харків: Міськдрук, 2013. 212 с.
6. Прахова С.А. Психологічна природа, зміст та структура феномену фрустрації. *Актуальні проблеми психології*. 2015. № 11. С. 207–216.
7. Семеріков С.О., Теплицький І.О., Шокалюк С.В. Нові засоби дистанційного навчання інформаційних технологій математичного призначення. *Вісник. Тестування і моніторинг в освіті*. 2008. № 2. С. 42–50.
8. Технологія створення дистанційного курсу. Биков В.Ю. та ін.; за ред. В.Ю. Бикова, В.М. Кухаренко. Київ: Міленіум. 2008. 324 с.
9. Шуневич Б.І. Тенденції розвитку складових частин організації дистанційного навчання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Інформаційні системи та мережі*. 2009. № 653. С. 231–239.
10. Шамне А.В. Варианти психосоціального розвитку в період отрочества (12–20 лет). *Психологическая наука и образование*. 2015. Т. 20. № 2. С. 24–32.